

НАБЛЮДЕНИЕ НА РАБОТНАТА СИЛА

1. Цел, задачи и предназначение

Основната цел на наблюдението на работната сила е да се осигури информация за най-важните характеристики на заетостта и безработицата в Република България. Резултатите от изследванията на работната сила се публикуват в български статистически публикации и бюлетини, а също периодично се предоставят на аналитичните и информационните звена на редица международни организации като EUROSTAT, OECD, ILO, UNESCO и др. и се публикуват в съответните международни издания.

От 2003 г. ежегодно се включват допълнителни модули, осигуряващи по-подробна информация за определени характеристики на работната сила - обучение през целия живот, организация на работното време, съвместяване на трудовия със семейния живот, преход от работа към пенсиониране, трудови злоупотреки и здравословни проблеми, свързани с работата, и други.

2. Основни дефиниции

Работна сила (текущо икономически активно население) - лицата на 15 и повече навършени години, които влагат или предлагат своя труд за производство на стоки и услуги. Работната сила включва заетите и безработните лица.

Заети лица - лицата на 15 и повече навършени години, които през наблюдавания период:

- извършват работа за производство на стоки и услуги поне 1 час срещу заплащане (в пари или натура) или друг доход;
- не работят, но имат работа, от която временно отсъстват поради отпуск, болест, бременност, раждане и отглеждане на малко дете (за периода, през който получават пълния размер на възнаграждението си), неблагоприятни климатични условия, стачка или други подобни причини.

Лицата, които са в неплатен отпуск по причини на работодателя, се считат за заети, ако продължителността на този отпуск е до 3 месеца.

Според статуса в заетостта заетите лица се класифицират в следните групи:

- работодатели - лицата, които сами или в съдружие с други лица управляват собствени предприятия, фирми, стопанства, работят под аренда или извършват друга дейност, като наемат на работа поне едно лице;
- самостоятелно заети (самонаети) лица - лицата, които сами или в съдружие с други лица извършват стопанска дейност, работят на свободна (частна) практика, работят под аренда или извършват самостоятелно друга дейност, като не наемат на работа други лица;
- наети лица - лицата, извършващи в обществения сектор или за частен работодател работа, за която получават възнаграждение в пари или натура под формата на работна заплата (в т.ч. лицата на постоянен и временен трудов договор, на пълно и непълно работно време), възнаграждение по граждански договор или друго възнаграждение;
- неплатени семейни работници - лицата, които работят без заплащане във фирма, предприятие и стопанство на родствено лице от същото домакинство.

Безработни лица - лицата на 15 - 74 навършени години, които нямат работа през наблюдавания период, като едновременно с това търсят активно работа през период от четири седмици, включително наблюдаваната седмица, и са на разположение да започнат работа до 2 седмици след края на наблюдавания период. За активен метод на търсене на работа се счита:

- контакт с държавно бюро по труда с цел намиране на работа (независимо дали инициативата е на регистрирания, или на бюрото по труда);
- контакт с частна агенция, фирма, извършваща посреднически услуги по набиране на персонал и др. с цел намиране на работа;
- директно отнасяне към работодатели;
- търсене на съдействие от роднини и познати за намиране на работа;
- подаване или отговаряне на обяви за работа;
- изучаване на обяви за работа;
- явяване на изпит, тест или интервю за кандидатстване за работа;
- търсене на земя, сграда, помещение, оборудване, необходими за започване на самостоятелен бизнес;
- кандидатстване за разрешения, патенти, кредити и др. с цел започване на самостоятелен бизнес.

За безработни се считат и лицата, които не търсят активно работа, но са намерили работа, която очакват да започнат до 3 месеца след наблюдавания период.

Лицата, които са в принудителен неплатен отпуск, по-голям от три месеца, се определят като безработни, ако търсят активно работа и са на разположение да започнат работа.

Лица извън работната сила (текущо икономически неактивно население) - лицата, които не са заети, нито са безработни през наблюдавания период. В тази група се отнасят и лицата, които са в допълнителен отпуск за отглеждане на дете до 2-годишна възраст.

Обезкуражени лица - лицата на 15 и повече навършени години, които желаят да работят, но не търсят активно работа, защото предполагат, че няма да намерят.

Заложените в изследването критерии за определяне на лицата по отношение на икономическата активност се различават от използваните при други източници на информация за заетостта и безработицата и трябва да се има предвид следното:

- данните от наблюдението на работната сила са тримесечни средни оценки, като за отделните единици в извадката наблюдаваният период е определена календарна седмица;
- за безработни се считат не само лицата, които търсят работа чрез контакти с бюрата по труда, а и по други начини - чрез подаване или отговаряне на обяви за търсене на работа, установяване на директни контакти с работодатели, търсене на съдействие от роднини и познати и други;
- студенти, домакини, пенсионери и други лица също се считат за безработни през наблюдавания период, ако отговарят на посочените критерии;
- възрастовата граница, до която лицата могат да се считат за безработни според наблюдението на работната сила, е 74 навършени години.

3. Обект и обхват на наблюдението

Обект на наблюдението на работната сила е населението на 15 и повече години в Република България. Наблюдението е репрезентативно - провежда се върху извадка от

обикновените домакинства в страната. Анкетират се всички лица, обект на наблюдението, от домакинствата, попаднали в извадката.

4. Модел и обем на извадката

За наблюдението се използва стратифицирана двустепенна гнездова извадка. Стратификацията е направена по области и вид на населеното място (град и село), като по този начин са формирани 56 страти. Гнезда на първата степен са преброителните участъци (формирани при преброяване на населението), а гнезда на втората степен са домакинства. Извадката включва 2 438 гнезда (преброителни участъци) и 19 504 обикновени домакинства. Изборът на гнездата от първата степен е с вероятностен подбор, пропорционален на населението в отделните области и преброителни участъци. За всяко тримесечие от преброителните участъци, попаднали в извадката, се избират по 8 домакинства.

Извадката е ротационна. Домакинствата, попаднали в извадката за наблюдението, се анкетират в две последователни тримесечия и след интервал от две тримесечия се анкетират отново в следващите две тримесечия, т.е. всяко домакинство се анкетира общо четири пъти.

5. Претегляне на резултатите

Изчисляването на теглата се извършва на няколко етапа:

-изчисляват се базисни тегла, които представляват реципрочната стойност на вероятността домакинство от дадена страта да попадне в извадката;

-базисните тегла се умножават с корекционен фактор поради наличието на неотговорили, който се изчислява като съотношение между броя на домакинствата в извадката от дадена страта и броя на анкетираните домакинства в съответната страта;

-крайните тегла се получават като коригираните тегла се калибрират¹ към оценките за населението за страната по следните характеристики: общо за страната - по възрастови групи (0-14, 15-19, 20-24, 25-29, 30-34, 35-39, 40-44, 45-49, 50-54, 55-59, 60-64, 65-69, 70-74, 75 и повече), пол и вид на населеното място (град/село); по области - пол и вид на населеното място (град/село).

При изчисляването на теглата се използват последните налични данни за населението на страната, като се изключват лицата, живеещи в колективни домакинства.

6. Оценка на стохастичната точност

Поради извадковия характер на наблюдението на работната сила получените в резултат на обработката на информацията от изследването оценки на характеристиките могат да се отклоняват от оценките на генералната съвкупност. За определяне на

---

¹ Калибрацията е техника за изчисляване на теглата, чрез която се постига съпоставимост на оценки от изследването с аналогични оценки, получени от други достатъчно надеждни източници.

стохастичната точност се изчисляват стандартни грешки, коефициенти на вариация и интервали на доверителност за оценките по някои основни показатели.

7. Източник на информация

Информацията от анкетираните лица в домакинствата, попаднали в извадката, се събира с помощта на анкетна карта. Регистрираните характеристики включват: възраст, пол, образование, местоживееене, професия, семейно положение и икономическа активност на анкетираните лица. За безработните се получава и информация за продължителността на безработицата, начините на търсене на работа, наличието на предишна работа и други.

8. Организационен план

Определените от териториалните статистически бюра (ТСБ) анкетъори посещават попадналите в извадката домакинства и провеждат интервю с лицата в тях. Попълнените анкетни карти се кодират и въвеждат на персонален компютър в ТСБ. Масивите се изпращат в НСИ, където на национално равнище се извършва претегляне на първичните данни. Претеглените данни се групират по различни признаци - общо, по пол, възраст, местоживееене, степен на образование, статус в заетостта, професия, райони за планиране и области, и се оформят в таблици за разпространение и публикуване.

9. Периодичност

Наблюдението на работната сила е проведено за първи път през месец септември 1993 година. От 1994 г. до края на 1999 г. наблюдението е провеждано два или три пъти годишно, а през периода 2000 - 2002 г. - четири пъти в годината (през март, юни, септември и декември). Наблюдаваният период е една календарна седмица и е един и същ за всички домакинства.

От началото на 2003 г. наблюдението на работната сила се провежда като тримесечно непрекъснато наблюдение. При непрекъснатото наблюдение всички домакинства, включени в извадката, се анкетираат в рамките на три месеца, като извадката е равномерно разпределена в този период. Наблюдаваният период е една календарна седмица, но е различен за отделните групи домакинства.

10. Основни статистически показатели

Освен абсолютните данни за работната сила, зетите и безработните лица, се изчисляват и следните аналитични показатели:

- *Коефициент на икономическа активност* - съотношението между икономически активните лица (работната сила) и населението на същата възраст.
- *Коефициент на заетост* - съотношението между броя на зетите лица и населението на същата възраст.
- *Коефициент на безработица (равнище на безработица)* - съотношението между броя на безработните и броя на икономически активните лица.

11. Публичност и прозрачност

- Достъп до прилаганата методика

Всички публикации на НСИ с данни от наблюдението на работната сила съдържат кратки методологични бележки с основните понятия, включени в наблюдението, и изчисляваните аналитични показатели. Инструментариумът на наблюдението е на разположение в отдел „Статистика на труда” на НСИ и в 28-те териториални статистически бюра в страната.

- Съобщения

Резултатите от наблюдението на работната сила са готови 52 дни след края на наблюдавания период. Те се разпространяват със съобщение до Българската телеграфна агенция, която ги предоставя на всички електронни медии и на печатните издания.

След този момент всички потребители имат достъп до готовата информация чрез отдел „Връзки с потребителите” на НСИ. От същия отдел могат да се получат и допълнителни таблици срещу заплащане.

- Публикации

Резултатите от наблюдението на работната сила се публикуват в следните специализирани и общи издания на НСИ:

- „Заетост и безработица - годишни данни” - специализирано годишно електронно издание на CD;
- Брошура „Наблюдение на работната сила” – рекламно годишно издание;
- „Статистически справочник” - годишно издание;
- „Статистически годишник” - годишно издание;
- Брошура „България” - годишно издание.

- Електронен достъп

Актуални таблици с основни резултати от наблюдението на работната сила се поместват тримесечно в сайта на НСИ в интернет.

12. Сравнимост на резултатите

- От първото тримесечие на 2012 г. е въведен нов подход при претеглянето на единиците от извадката за наблюдението на работната сила (посочен в т.5.), чието влияние трябва да се има предвид при ползването на данните от наблюдението на работната сила. Основните промени в сравнение с използвания до края на 2011 г. подход на прегляне се състоят в следното:

- увеличен е броят на възрастовите групи на ниво общо за страната (от 4 на 14), за които се осъществява съпоставимост между оценките от наблюдението и тези от текущата демографска статистика;

- от данните за населението, използвани при оценката на резултатите от наблюдението на работната сила, са изключени лицата, живеещи в колективни домакинства (които са извън обхвата на изследването).

- Върху сравнимостта на резултатите от наблюдението между 2011 и 2012 г. оказва влияние и различието в данните за населението между текущата демографска статистика към края на 2010 г. (използвани при оценка на резултатите от наблюдението през всички тримесечия на 2011 г.) и тези, получени при Преброяването на населението към 1 февруари 2011 година.

- Оценка на влиянието

С оглед по-коректната сравнимост на данните между 2011 и 2012 г. и получаване на приблизителна количествена оценка на влиянието на новия подход за изчисляване на теглата, както и използването на население на база на Преброяване 2011, са изчислени ревизирани оценки за първото тримесечие на 2011 г. (по начина, описан в т.5.), с данни за населението към 1.02.2011 г. (според Преброяване 2011).

В таблица 1 е направено сравнение на публикуваните (през 2011 г.) и ревизираните оценки по основни показатели за икономическата активност за първото тримесечие на 2011 година. Промените при изчисляването на теглата влияят предимно върху абсолютните данни, а не толкова върху изчисляваните аналитични индикатори.

Таблица 1

**Оценки на основни показатели от наблюдението на работната сила
през първото тримесечие на 2011 година**

Показатели	Мярка	Публикувани	Ревизирани	Разлика (ревизирани - публикувани)
		Май 2011 г.	Май 2012 г.	
Коефициент на икономическа активност (15 - 64 години)	%	65.2	65.2	0.0
Заети лица - общо	хиляди	2890.7	2904.4	13.7
Мъже	хиляди	1508.2	1538.6	30.4
Жени	хиляди	1382.5	1365.9	-16.6
По възрастови групи				
15 - 64 г.	хиляди	2849.4	2866.6	17.2
15 - 24 г.	хиляди	163.9	173.7	9.8
25 - 44 г.	хиляди	1474.0	1484.5	10.5
45 - 54 г.	хиляди	793.5	738.9	-54.6
55 - 64 г.	хиляди	418.0	469.5	51.5
65 г. и повече	хиляди	41.3	37.8	-3.5
Коефициент на заетост (15 - 64 години)	%	57.3	57.2	-0.1
Мъже	%	59.9	60.0	0.1
Жени	%	54.8	54.3	-0.5
Коефициент на заетост				
По възрастови групи				
15 и повече години	%	44.7	45.6	0.9
15 - 24 г.	%	18.4	20.2	1.8
25 - 44 г.	%	72.5	71.5	-1.0
45 - 54 г.	%	73.2	73.2	0.0
55 - 64 г.	%	43.5	44.2	0.7
65 г. и повече	%	2.8	2.8	0.0
Безработни лица - общо	хиляди	395.5	402.0	6.5
Мъже	хиляди	228.7	234.1	5.4
Жени	хиляди	166.9	167.9	1.0
По възрастови групи				
15 - 24 г.	хиляди	67.3	64.8	-2.5
25 - 44 г.	хиляди	191.7	204.8	13.1
45 - 54 г.	хиляди	90.6	82.7	-7.9
55 г. и повече	хиляди	46.0	49.6	3.6
Коефициент на безработица	%	12.0	12.2	0.2
Мъже	%	13.2	13.2	0.0
Жени	%	10.8	10.9	0.1
По възрастови групи				
15 - 24 г.	%	29.1	27.2	-1.9
25 - 44 г.	%	11.5	12.1	0.6
45 - 54 г.	%	10.2	10.1	-0.1
55 г. и повече	%	9.1	8.9	-0.2
Лица извън работната сила	хиляди	3186.2	3056.8	-129.4
в т.ч. на 15- 64 години	хиляди	1727.6	1742.9	15.3
Обезкуражени лица	хиляди	256.0	253.4	-2.6